

REZUMATUL TEZEI DE ABILITARE

Prezenta teză de abilitare pune în evidență, în mod sistematic, contribuțiile științifice ale autorului în domeniul Teologiei Morale în spațiul teologic al școlii românești, ulterioare obținerii titlului de doctor în teologie. În secțiunea referitoare la *realizările științifice, profesionale și academice pe direcții tematice disciplinare și interdisciplinare*, am identificat și pus în evidență patru direcții ale cercetării teologice asumate și dezvoltate în decursul anilor. Aceste direcții dezvoltate în aria cercetării teologice sunt: 1). Dimensiunea eclezială (liturgico-sacramentală) a Teologiei Morale; 2). Dimensiunea filocalico-isihastă a Teologiei Morale; 3) Abordarea și asumarea lumii și a gândirii (post)moderne pe coronatele teologiei patristice răsăritene; 4). Deschiderea ecumenică a Teologiei Morale. În prezentarea argumentată cu contribuțiile proprii a acestor direcții, nu am omis cadrul general al cercetării în teologia ortodoxă română și contribuțiile semnificative ale teologilor români, sau ale teologilor din afara țării noastre.

În ce privește **prima direcție de cercetare** am pornit de la fundamentarea și încadrarea temelor de Teologie Morală în spațiul eclezial. Lucrul acesta se impune cu atât mai mult cu cât trăim într-o lume în care cunoașterea pozitivistă seculară, prin psihologie, sociologie, psihanaliză, biologie și medicină, tinde să se substituie ușor perspectivei teologice asupra lumii și a omului, impunând, prin „obiectivitate științifică”, relativismul moral drept adevărul unic și normalitatea firească a condiției umane. În cercetarea pe care am întreprins-o am încercat să arăt complementaritatea dar și distincțiile ce se impun a fi precizate dintre discursul Teologiei morale și cel al științelor umaniste. Astfel spațiul laic rezumă și circumscrie, de obicei, atât sursa moralității, cât și normele etice, la capacitățile și nevoile psihice și somatice ale individului, la experiența istorică și la presiunile sociale. Pentru etica laică, integrarea și încadrarea moralității într-un adevăr absolut, divin și transcendent omului și societății, nu se pune. Morala psihologică și cea socială, consideră omul drept o făptură autonomă (avto-nomos), iar morala o *chestiune de convenție* ce-și dispută și configurează conținutul între necesitățile absolutizate ale individului și constrângerile sociale, istorice, economice și culturale. În acest caz etica nu depășește determinismele psihice și somatice ale personaei (eticile individualite), ori pe cele sociale și ideologice (eticile holiste). Pe de altă parte, în spațiul religios necreștin, lucrurile stau în același mod, doar că în cercul moralității, pe lângă determinismele somatice și psihice ale individului și ale societății, mai apare încă un temei: norma divină, sau norma transcendentă. Însă, dacă ținem seama de faptul că religiile naturaliste (necreștine și nerevelate) nu sunt decât consecința actualizării specifice, în istorie și în spații culturale diverse, a capacității sacralului din structura conștiinței umane, atunci, eticile de acest tip religios, deși par a propune o sursă transcendentă, nu depășesc, în fapt, psihismul individual și pe cel colectiv. Norma morală nu izvorăște din actul revelator și creator al lui Dumnezeu Cel ce este, ci doar din proiecția subiectivă a omului despre dumnezeul și revelația pe care și-o imaginează. Sursa eticii rămâne, și-n acest caz, tot creatura (psihicul și socialul), iar integrarea și încadrarea morală a vieții se reduce la moarte – întrucât făptura nu-și poate depăși condiția ontologică supusă morții, oricâtă cuminenție religioasă, etică și culturală ar aduna! Nici în Creștinism *sursa moralei* nu este abordată și văzută unitar. Romano-catolicii își determină sursa și criteriile vieții duhovnicești din „rațiunea umană generală”, criterii pe care apoi le justifică revelațional. Protestanții, deși încearcă să-și fundamenteze sursa și criteriile etice pe „sola Scriptura” (nomismul biblic) sfârșesc tot în psihologie și sociologie întrucât Revelația biblică este pusă în dependență și circumscrișă „rațiunii individuale” a insului, iar experiența eclezială și Tradiția, ca prezență a Duhului Sfânt în istorie, lipsesc. Tradiția răsăriteană creștină subliniază că dimensiunea morală izvorăște nu atât dintr-o descifrare și înțelegere a omului ca făptură în lume și a acestei lumi, ci din aceea că omul este deiform în structura sa cea mai primară și tânjește structural după

asemănarea cu Dumnezeu. *Morala va însemna nu atât cunoașterea, impunerea și conformarea la anumite principii etice, menite să asigure omului supraviețuirea sa în lume, ci acel mod existențial care să-i exprime atât statutul său ontologic de chip al lui Dumnezeu, cât și menirea intrinsecă acestui statut: asemănarea cu Dumnezeu. În acest fel, morala devine modul prin care omul se exprimă și realizează pe sine ca om, și prin care își împlinește și rostul său față de lumea în care a fost creat și realizează, în același timp, și sensul însuși al lumii. Iar aceasta (morala) îi este cu puțință omului nu în virtutea unui simplu liber arbitru cârmuit de rațiunea firească, ci ca o consecință a participării libertății umane la Dumnezeu prin har. Viața religios-morală este, astfel, viață duhovnicească sau viața pe care Duhul o provoacă în om. Iar aceasta poate avea loc doar în Biserică. Biserica este locul venirii în fire a omului, locul făpturii, locul îndumnezeirii, locul de unde izvorăște Viața, locul și sursa vieții religios morale. Biserica, înțeleasă ca Trup a lui Hristos, ca Întrupare permanentizată în istorie, face cu puțință prezența reală în lumea noastră a unei Vieți ce izvorăște din veșnicie și care comunică Veșnicia. În Biserică, omul are posibilitatea participării și împărtășirii cu lucrările dumnezeiești așezate de către Hristos Cel înviat în firea Sa omenească, pe care a ridicat-o deasupra morții. Integrarea organică în Biserică face cu puțință părtășia la belșugul dumnezeiesc de viață și, astfel, viața omului devine viață duhovnicească. Aceasta este o viață în Hristos, este viața lui Dumnezeu care sporește în om pe măsură ce acesta se împărtășește tot mai deplin din lucrările plinătății lui Hristos. Adâncul naturii create a omului dobândește în Taina Bisericii razele dumnezeirii care fac cu puțință îndumnezeirea înspre care a fost zidit omul. În Biserică credinciosul primește puterea și slava ce-l face asemănător cu Prototipul. Sălășluirea vieții dumnezeiești în om nu înseamnă însă absorbirea omului în divin și nici desființarea umanului și a libertății sale, ci doar *normalizarea ontologică a omului* prin aceea că firea umană este activată divin și supranatural. *Viața duhovnicească sau religios morală, este în mod primar eclezială.* De fapt, în afara Bisericii nu este cu puțință viața duhovnicească ci doar, cel mult, o morală psihologică sau diferite moduri etice raționalist-umaniste.*

Cea de-a doua direcție a cercetării mele în spațiul Teologiei Morale se referă la dimensiunea filocalico-isihastă a vieții duhovnicești. Am pornit de la premisa patristică conform căreia cunoașterea lui Dumnezeu și vorbirea despre El este „organic legată de vederea luminii necreate” și de comuniunea omului cu Dumnezeu. A teologhisi înseamnă „a intra în camera cea de sus”, a privi cele înalte și a descrie, apoi, în cuvinte (teologice) prezența luminătoare a Cuvântului. Teologia Morală este o vedere a „flăcării lucrurilor” (Sfântul Isaac Sirul), adică o lucrare de descoperire a adevărului celor cerești și a celor pământești; teologia morală devine o teognozie sau calea *experimentală* a unirii cu Dumnezeu. Învățământul teologic în general și în mod deosebit cel al caterei de morală are, astfel, un statut absolut aparte: este o inițiere pe calea unității omului cu Dumnezeu. Teologia începe cu eliberarea omului de patimi, continuă cu conlucrarea dintre om și Dumnezeu și, printr-un proces de neîncetată *unire*, se transformă în *contemplarea Sfintei Treimi* (teoria tis aghias Triados) și în *îndumnezeirea omului* (theosis). Teologia este, astfel, identică cu vederea lui Dumnezeu, iar teologul este sinonim cu văzătorul de Dumnezeu. Este o vedere izvorâtă din *conlocuirea* teologului cu Cuvântul, care mai înseamnă și „posedarea” lui Dumnezeu. În teologie nu este prioritar a știi *despre* Dumnezeu, ci *a te ruga lui* Dumnezeu pentru că rugăciunea face din inima teologului „sălaș a lui Dumnezeu”. „Dacă tu ești teolog, roagă-te cu adevărat, iar dacă te rogi, atunci ești teolog”. Dar rugăciunea, ca și teologia, are drept subiect cunoscător și vorbitor pe Duhul Sfânt. Duhul Sfânt este adevăratul subiect al cunoașterii teologice. El face cunoscute cele despre Dumnezeu, El lucrează revelația pe care o va împlini Cuvântul („din al Meu va lua, ca să vă vestească” Ioan 16, 15). Teologia, în perspectiva Părinților răsăriteni, este, așadar, departe de simple căutări intelectuale; ea este, mai degrabă, expresia în cuvinte a unei „evidențe” împărtășită teologului dogmatic. De aceea calea teologiei este calea *unității îndumnezeitoare, experiența împărtășirii cu Dumnezeu*, Care face dintr-un erudit un teolog,

pentru că teologul nu trebuie doar să se informeze intelectualicește despre Dumnezeu, *ci să se umple cu Dumnezeu* („ca după ce L-am primit în noi, să devenim ceea ce este El”).

În ceea ce privește **a treia direcție de cercetare în Teologia Morală**, am avut în vedere contextualizarea discursului acesteia la contemporaneitate. În acest sens am încercat o lectură a postmodernității în contextul larg al conceptelor metafizice care a generat-o pentru a identifica posibile puncte de convergență. „Nu critica postmodernismului din prisma ortodoxiei și nici cea a ortodoxiei din prisma postmodernismului, ci anume un dialog spontan care să-i surprindă și pe unii și pe alții așa cum sunt”. Pornind de la diverși analiști ai postmodernității, precum Marshall McLuhan, Alvin Toffler, J. F. Lyotard, Giani Vattimo, Virgil Nemoianu, Mircea Cărtărescu, Roman Horia Patapievici, am determinat câteva trăsături ale gândirii moderne și postmoderne pe care discursul teologic este obligat să-l ia în considerare pentru a nu risca să se situeze înafara timpului în care trăim. Postmodernitatea ar avea în vedere acea condiție umană, existențială și socială, ce se desfășoară pe următoarele coordonate: societatea postindustrială; centralizarea informației și comunicației; tranziția de la revoluția lui Guttenberg la imaginea televizată și cea a existenței virtuale prin computer; stabilirea de noi raporturi între bărbați și femei – cu tot ce propune și presupune feminismul; tensiunea între globalismele de toate genurile și între identitățile culturale locale; noul raport al omului cu sine și prin conștiința de sine mijlocită de autoanaliză (psihanaliză); relativizarea valorilor ca și a certitudinilor; abordarea parodică, ludică, a istoriei; religiozitate tipic postmodernă. De la izolaționismul comunist până la enclavele islamice, de la regiunile ultraconservatoare asiatice și până la cele autoritare africane, se resimte închegarea și impunerea unui nou tip de lume și comunitate internațională, numită de Marshall McLuhan „satul planetar”. El este consecința pătrunderii și împrăzierii în toate lumile amintite a noi tipuri de tehnologie (genetică, robotică, spațială, electronică) și a întregii explozii informaționale prin televiziune, cablu tv., internet ș.a., care au „transparentizat” lumea. Fiecare individ, în ciuda granițelor sistemelor politice, a dobândit accesul aproape nelimitat la *toată* informația, scoțându-se astfel din izolare chiar și zonele cele mai închistate. „Nici un zid, scrie M. Cărtărescu, (și-n acest context zidul Berlinului este metafora cea mai la îndemână) real sau ideologic nu a putut rezista acestui bombardament informațional, care, mai eficient decât orice propagandă, a răspândit gândirea și modul de viață democratic peste tot. Pământul e înconjurat astăzi de un „nor informațional” la fel de democratic ca și lumina solară”.

Lumea a devenit un fel de „sat planetar”, o lume „mai rapidă, mai tranzientă, mai anarhică, mai colorată”, în care se afirmă deodată și *uniformizarea*, în detrimentul culturilor locale, dar și *cunoașterea* întreolaltă a spațiilor culturale religioase ori nu, prin aceea că sunt scoase din regionalul anonim și puse să participe între și ca forme ale pluralității din patrimoniul cultural uman. Super-comunicarea prin Internet mijlocește problematizarea interioară, adesea printr-o clătinare tragică, ce vine din întâlnirea cu celălalt, cu cealaltă cultură, cu celălalt ethos religios. Giani Vattimo, vorbește despre sentimentul de *derealizare* și *depeizare*, de dezinsertie a omului mai întâi din canonul realității sale imediate și, mai apoi, prin pierderea treptată a simțului realității.

Mesajul postmodern e unul al *destructuralizării* de sisteme fie filozofice, fie teologice și etice, fie ale limbajului ori ale simbolurilor cu pretenții universale, fie a liniarității istoriei. La originea postmodernității stă conștiința unui eșec care operează o deplasare deconstructivă. Ca atare, postmodernismul neagă paradigmele unice de orice tip, neagă crezuri gata făcute, neagă limbaj și simbolică impuse de un centru unic. Respinge și transcendența și absolutul lui Dumnezeu dar și contingenta și neutralitatea lumii. Este panteist în multe din segmentele sale dar nu exclude nici pe Dumnezeu Cel personal și cu totul altul decât creația. Legătura dintre Dumnezeu și om este discontinuă și de neîncadrat în nici un sistem rigid încheiat și, prin urmare, se impune pluralismul religios, contextualitatea, diversitatea, spiritualitatea

individualistă, religiozitatea populară. Totul trebuie negat. *Nihilismul* apare drept unicul fundament posibil. Și totuși, constituind etape ale istoriei umane, modernitatea și postmodernitatea sunt (obligatoriu!) vizate de lucrarea soteriologică și transfiguratoare a Bisericii. Ele fac parte din istoria mântuirii și, prin urmare, modernitatea și postmodernitatea, trebuie asumate!

Cea de-a patra direcție de cercetare, deschiderea ecumenică a Teologiei Morale, pornește de la constatarea divizării confesionale a creștinilor. Premisa teologică a cugetării patristice răsăritene este aceea că ortodoxia și sfințenia reprezintă firescul umanului, în vreme ce erezia înseamnă ieșirea omului din firea sa autentică. Apoi, precum căderea primordială nu a distrus radical chipul dumnezeiesc al făpturii, tot așa în fiecare formulă confesională creștină se păstrează ceva din eclezialitatea Bisericii celei una și apostolice. *Ortodoxia apare la un nivel foarte profund ca dat implicit în toate confesiunile creștine ce mărturisesc credința în Sfânta Treime și în Iisus Hristos ca Mântuitorul lumii.* Prin urmare dialogul ecumenic devine obligatoriu.

Știm că în afara Bisericii nu este mântuire. Dar cine poate stabili matematic și contabil până unde se întinde Biserica și ce teritoriu cuprinde? Cine ar putea să spună că la câțiva pași mai încolo de hotarul unei jurisdicții canonice ortodoxe începe un pustiu lipsit cu desăvârșire de harul dumnezeiesc? Sau că o anumită eclezialitate (viața bisericească), fie și de cea mai mică intensitate, care pornește cu certitudine din Biserica Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolică, nu adie și peste comunități din afara Ortodoxiei! Iată, așadar, unde se înscrie obligația teologică a Bisericii Ortodoxe de a participa la dialogul ecumenic, fie creștin, fie interreligios. Pe un anumit nivel, ecumenismul poate fi înțeles drept un efort teologic prin care Ortodoxia își identifică felul în care semințele dreptmăritoare ale Cuvântului Întrupat și împrăștiate în ogorul lumii de către Apostoli au rodit în toate locurile, timpurile și culturile umanității, un efort teologic, dar dialogic și comun cu celelalte confesiuni creștine, de-a separa grâul de neghină, o lucrare a Duhului Sfânt prin care Ortodoxia canonică își recunoaște propria eclezialitate în viața „bisericească” a diverselor comunități creștine eterodoxe și încearcă să o sporească spre a dospi frământătura lumii.

Contribuțiile mele la direcțiile de cercetare semnalate mai sus, în arealul Teologiei Morale, continuă, explicitează, aprofundează și completează experiența și efortul intelectual al marilor dascăli de morală (Constantin Pavel, Orest Bucevschi, Ion Zăgreanu, Nicolae Mladin, Ilie Moldovan, ș.a.). Cea dintâi direcție de cercetare, respectiv dimensiunea eclezială a Moralei, a fost inițiată de Mitropolitul Nicolae Mladin și continuată de Păr. Ilie Moldovan. Pe linia acestor doi ilustrații înaintași am dezvoltat identificarea sursei actelor morale în rezidirea sacramentală a omului, iar pe linia analizei raportului dintre cultură și morală a profesorului Constantin Pavel am inițiat o largă abordare încercare de integrare a modernității și postmodernității în gândirea patristică răsăriteană.

În secțiunea referitoare la **planuri de evoluție și dezvoltare a propriei cariere profesionale, științifice și academice (direcții de cercetare/predare)**, am pus în evidență contribuțiile și metodele didactice folosite, precum și planurile de evoluție a propriei cariere profesionale în plan didactic și științific. În plan științific am evidențiat prezența mea în cadrul unor simpozioane internaționale și naționale cu referate menite să pună în dialog gândirea teologică morală cu noua cunoaștere medicală și cu posibilitățile ingineriei genetice de a interveni în patrimoniul genetic uman. De asemenea, în plan științific, am exprimat dorința de a participa în continuare la manifestările științifice ale Patriarhiei Române, ale Facultăților de Teologie Ortodoxă din România, ale altor instituții teologice de prestigiu din străinătate, precum și în cadrul Conferințelor publice pe teme de interdisciplinaritate teologie-cunoaștere umanistă.

Prezenta lucrare are la bază o bună argumentare bibliografică proprie, argumentare pe care a ilustrat-o sistematic, pe cele patru direcții de cercetare amintite. Nu lipsește din

conținutul acestei lucrări memoriul privind receptarea și vizibilitatea contribuțiilor proprii, argumentat cu revistele, autorii și paginile în care au apărut referințe despre opera și gândirea mea teologică. Totodată, am ilustrat cu câteva texte modul în care opera teologică elaborată de mine în acești ani a fost receptată și apreciată de teologii români. Contribuțiile teologice pe care le-am editat în anii de după obținerea titlului de doctor în teologie reprezintă o bază solidă pe care voi putea clădi în viitor o viziune unitară și profundă privind prezența și cuvântul Bisericii în lume și în viața omului.